

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

פרשת מקץ, תשס"ו
מספר 633

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

יוסף ואחיו

בפרשתנו מתואר המפגש בין יוסף לאחיו לאחר התגשמות החלומות. יוסף מאשים את האחים בריגול - "מרגלים אתם". הם כמובן מכחישים זאת ומדגישים, יותר מפעם אחת, שהם בני איש אחד (בר' מ"ב):

פָּלְנוּ בְּנֵי אִישׁ אֶחָד נַחְנוּ פְּנִים אֲנַחְנוּ לֹא הָיוּ עִבְדֶיךָ מִרְגְּלִים (יא).
וַיֹּאמְרוּ שְׁנַיִם עֶשֶׂר עִבְדֶיךָ אַחִים אֲנַחְנוּ בְּנֵי אִישׁ אֶחָד בְּאֶרֶץ כְּנָעַן (יג).
שְׁנַיִם עֶשֶׂר אֲנַחְנוּ אַחִים בְּנֵי אֲבִינוּ (לב).

על כך יש לשאול, מה רצה יוסף להשיג בלחץ על אחיו, מדוע חוזרים האחים ומדגישים את עובדת היותם "בני איש אחד", ומה גרם ליוסף להפסיק את לחצו עליהם?
יוסף מתואר בתורה כאדם שמצליח בכל דרכיו וזוכה לאמון, להערכה ולקידום בכל מקום שהוא נמצא: בבית פוטיפר, בבית הסוהר ואף אצל פרעה. זהו תיאור ההולם אדם מאד מיוחד, בעל כריזמה, בעל שכל יוצא מגדר הרגיל, בעל יכולת ביצוע אדירה וגם בעל מראה מרשים במיוחד.¹

זאת ועוד, יוסף מתואר בתורה כצדיק, בעל עקרונות נעלים, שלא נכשל גם באשת פוטיפר. יש לשים לב לסמיכות הפרשיות של יהודה ותמר לפרשת יוסף ואשת פוטיפר. התורה מפסיקה באמצע סיפור יוסף על מנת לספר את הסיפור על יהודה ותמר, וצדיקותו של יוסף בולטת על רקע סיפור יהודה ותמר: יוסף רחוק מהבית, עבד, צעיר ולא נשוי, עומד בפני הפיתוי שמפעילה עליו גברתו. ואילו יהודה המבוגר, המצוי בביתו, אינו עומד בפני הפיתוי של הקדשה על אם הדרך. תיאור זה בא להבליט את צדיקותו של יוסף.

איך ייתכן אפוא, שבן מעלה כמו יוסף, התעסק בהבאת עברותיהם של אחיו לידיעת אביו.² אם הייתה כוונתו לתקן את דרכי אחיו, מדוע בחר בדרך של הלשנה במקום לטפל בכך בדרכים חינוכיות ובתבונה. בסופו של דבר, על-ידי ההלשנה הוא השיג את ההפך; האחים הוסיפו חטא על פשע ומכרו את יוסף.

נראה להציע פתרון שיענה על כל השאלות כולן.³

בתחילת פרשת וישב כתוב, (בר' לז): "והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו", כאן זו הפעם הראשונה בתורה שבלהה וזלפה מוזכרות כנשי אביו. עד כאן בכל המקומות הן

¹ ראה רש"י על בר' מט: כב: "בנות צעדה עלי שור" - בנות מצרים היו צועדות על החומה להסתכל ביופיו."

² ראה רש"י בר' לז: ב: "את דבתם רעה" - כל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה היה מגיד לאביו."

³ ראה מה שכתב מו"ר וידידי הרב פרופ' י"א אפרתי שליט"א, "יוסף בן הזקונים ובעל החלומות", שמעתין 104, עמ' 5-9.

מוזכרות כשפחות. אפילו כשהתורה מונה את בני יעקב בפרק לה:כה-כו, כתוב: "ובני בלהה שפחת רחל דן ונפתלי. ובני זלפה שפחת לאה גד ואשר אלה בני יעקב אשר ילד לו בפדן ארם". ניתן להסביר את המחלוקת שבין יוסף לאחיו כמאבק אידאולוגי. יוסף טען שיש להתייחס לבני השפחות כמו לבני הגבירות - נשי אביו. את הפסוק "והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו", אפשר לפרש: הוא נייער אותם, העיר אותם לדרוש את שיווי זכויותיהם.

כמובן שהאחים, בני הגבירה לאה, לא הסכימו עם יוסף, ולא היו מוכנים לוותר על עליונותם ועל זכויותיהם המיוחדות.⁴ על כך הביא יוסף את דיבתם רעה אל אביהם. כלומר סיפר לאביו שהאחים מתנהגים עם בני בלהה וזלפה כבני שפחות, ולא כשוויים, ורק הוא, יעקב, היה צריך להחליט אם ארבעת בני בלהה וזלפה ייחשבו כבני השפחות או כבני נשותיו. יעקב הסכים עם גישתו של יוסף, וכך יש לפרש את הכתוב "וישראל אהב את יוסף מכל בניו" - הסכים לדבריו, "כי בן זקנים הוא לו" - בן חכים (כתרגום אונקלוס), "ועשה לו כתנת פסים" - העניק לו ציין לשבח.

ולכן נאמר שהאחים שנאו את יוסף על חלומותיו ועל דבריו. על חלומותיו - שנראו כהתנשאות, ועל דבריו - בדבר המעמד השווה שיש להעניק לבני השפחות. גם את מכירת יוסף אפשר לראות כמעין עונש ממין המעשה שהטילו עליו האחים: המתחבר לעבדים - לבני השפחות - שיהיה עבד בעצמו.

אחרי המכירה התחרטו האחים והבינו שיוסף צדק, וקיבלו את בני השפחות כשוויים בין שווים. לכן חוזרת ונשנית ההדגשה בפרשתנו: "שנים עשר עבדיך אחים אנחנו בני איש אחד". כל הניסיונות שבהם מעמיד יוסף את אחיו, תכליתם לשכנעו שהאחים אמנם הפנימו את הרעיון שהם בני איש אחד, ולכן שווים. כשיוסף משתכנע בנאמנותם ההדדית, הוא מתגלה לאחיו וכמובן סולח להם.

ד"ר אפרים יצחקי
המחלקה לתלמוד

⁴ ראה אפרתי שם. בני לאה היו שישה אחים מול שני בני רחל, ואם יצטרפו גם בני השפחות כשווי זכויות הם יהיו שישה מול שישה ויפסידו את מעמדם כרוב.